

se u borbi izdrži do kraja, a u Strossmayeru reprezentanta hrvatske kulturne senzibilitnosti i sposobnosti djelovanja u nepovoljnim političkim prilikama.

U ocjeni povijesnih oglada o biskupu Strossmayeru, na temelju zadaća koje im je namijenila Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, možemo ustvrditi da oni pružaju brojne relevantne podatke o njegovom vjerskom, političkom i kulturnom djelovanju, a ujedno su važno svjedočanstvo o njegovom hrvatskom domoljublju, koje osporava prijašnje i sadašnje objede. Međutim, oni nemaju karakter stručnog historiografskog djela niti su takvima zamišljeni. Namijenjeni su upoznavanju hrvatske čitateljske javnosti sa životom, idejama i postignućima biskupa Strossmayera, te ih kao takve valja preporučiti. Povjesničari, kojima su ogladi namijenjeni tek prigodice, naći će u njima zanimljive podatke o biskupu Strossmayeru, ali ne i odgovore na neka, u historiografiji još uvijek prijeporna pitanja u svezi s njegovim djelovanjem. Stoga, uz preporuku Akademijinog izdanja, valja upozoriti da hrvatskoj historiografiji još uvijek nedostaje monografija o biskupu Strossmayeru koja bi imala karakter stručnoga znanstvenog djela, a to je, s obzirom na važnost Strossmayerove uloge u hrvatskoj novovjekovnoj povijesti, nedostatak koji treba što prije ispraviti.

Zoran Grijak

PETAR GRGEC, Dr. Rudolf Eckert, (Travnik 1889. – Rijeka 1915.), Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima), Zagreb, »Zvona«, Rijeka, 1995., 316 str.

Hrvatski književnik i istaknuti katolički laik Petar Grgec (1890.–1962.), ostavio je iza sebe nekoliko vrijednih povijesnih rukopisa u kojima je ocrtao političke i kulturne prilike u krugu katoličkih svjetovnjaka s početka XX. stoljeća, odnosno u razdoblju Hrvatskog katoličkog pokreta (dalje: HKP). Zaokupljen analizom pokušaja organiziranih hrvatskih katolika laika da utječu na preobrazbu na liberalnoj ideologiji utemeljenog sustava političkih, ekonomskih, kulturnih i nacionalnih vrijednosti, posebnu pozornost posvetio je djelovanju vrhovništva HKP-a, tzv. seniorata (1913.) i drugih njegovih istaknutih predstavnika. Studiju o Rudolfu Eckertu zamislio je, neposredno nakon Eckertove smrti 1915. godine, kao početak niza životopisa o hrvatskim katolicima laicima, koji bi ujedno imao za cilj popularizaciju načela HKP-a. No, stjecajem nepovoljnih prilika, napisana je tek poslije II. svjetskog rata. Planirani joj je opseg smanjen, jer je 1945. godine, kada je P. Grgec uhićen, uništena gotovo sva Eckertova rukopisna ostavština. Uvelike premašujući okvire klasične životopisne studije, Grgecovo djelo svjedoči o političkom, kulturnom i socijalnom okružju u kojem je nastao i razvijao se HKP, odnosno o njegovoj ulozi u sveukupnom povijesnom razvoju Hrvatske tijekom prvih dvaju desetljeća XX. stoljeća. Njegovu okosnicu tvore kronološkim slijedom iznijeti podaci o osobama, djelima i institucijama koje su utjecale na Eckertovu katoličku formaciju, te o njegovom doprinosu razvoju HKP-a. Među osobama koje su utjecale na Eckertovo vjersko i kulturno oblikovanje P. Grgec je, osim osoba iz njegovog obiteljskog kruga i kruga katolika laika u kojem se kretao (Petra Rogulje, Petra Grgeca, Milka Kelovića i dr.), napose izdvojio dijecezanske svećenike i redovnike isusovce Vrhbosanske nadbiskupije i idejnog začetnika HKP-a krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850.–1920.), te osobe iz riječkog kruga HKP-a, okupljene oko kapucinskog provincijala o.

Bernardina Škrivanića (1855.–1932.) i tiskare u riječkom kapucinskom samostanu. Posebnu pozornost autor je posvetio Eckertovom sudjelovanju u institucijama HKP-a: akademskom društvu *Domagoj*, kojemu je izabran za predsjednika 1909. godine, marijanskim kongregacijama, senioratu HKP-a, te Eckertovim priložima u HKP-ovim glasilima: *Krijesu*, *Luči* i *Riječkim novinama*. Potonjima je, s manjim prekidom, bio urednik od 1912. do 1914. godine. U osvrtu na Eckertovu naobrazbu – osnovno školovanje u Travniku i Stocu, gimnazijsko školovanje u Sarajevu, studij prava u Zagrebu i Pragu, koji završava stjecanjem doktorata na zagrebačkom Pravnom fakultetu 1912. godine, P. Grgec je posebno upozorio za važnost njegova studija socijalnih znanosti u Münchenu i Louvainu, koji je Eckerta učinio najobrazovanijim i praktički najzauzetijim promicateljem postignuća slovenskih, njemačkih i belgijskih (flamanskih) kršćanskih socijala. Istaknuvši da Eckertova izuzetna naobrazba i velike organizacijske sposobnosti, uz visoku moralnu i duhovnu izgrađenost i asketski značaj, nisu promaknuli suvremenicima, posebice je naglasio da je u krugu seniorata Eckert smatran budućim liderom HKP-a, ali su to onemogućile njegova teška bolest i prerana smrt. U ocrtu političkog razvoja R. Eckerta i osoba iz njegova najužeg kruga, P. Grgec upozorava da je on bio najuže povezan s razvojem HKP-a, koji se profilirao pod utjecajem suvremenih prilika, slijedeći pritom osnovne obrise hrvatskih političkih podjela, odnosno sve prisutniji otklon od hrvatske nacionalne i državotvorne ideje prema naprednjačkoj ideologiji nacionalno-političkog jugoslavenstva i politici Hrvatsko-srpske koalicije.

Pišući o jugoslavenskoj orijentaciji HKP-a u trenutku kada je velik dio hrvatskih intelektualaca ubirao gorke plodove pristajanja uz jugoslavensku ideju, P. Grgec je razmotrio uzroke takvoj političkoj orijentaciji. Ustvrdio je da je izrazito nepovoljan položaj politički razjedinjenih hrvatskih zemalja Hrvate postupno vodio prema napuštanju austro-ugarske državne ideje, približavanju balkanskim državama i prihvatanju zabluda europskih slavista, koji su na temelju sličnosti jezika izvodili zaključke o identičnosti Hrvata i Srba. Govoreći o »zlouporabama« slavista, čija je znanstvena djelatnost bila najuže povezana s njihovim jugoslavenskim političkim predilekcijama, posebice je izdvojio poznatog hrvatskog filologa Vatroslava Jagića. (199.) U osvrtu na svoja tadašnja nacionalno-politička shvaćanja, Grgec je istaknuo da je i on sam u to vrijeme zastupao ideju istovjetnosti Hrvata i Srba, dok je za Eckerta ustvrdio da nikada nije robovao toj »filološkoj zabludi«. No, valja naglasiti da je i Grgec, svojim nastojanjem za ujedinjenjem Hrvata i Slovenaca, koje je dijelio s R. Eckertom, bio nasuprot naprednjacima i bliži onim pravaškim strujama koje su htjele spriječiti približavanje prema Srbiji povezivanjem Hrvata i Slovenaca u okviru Monarhije. Uzrok tada vrlo zastupljenim idejama o hrvatsko-slovenskom zajedništvu, Grgec nalazi u plodotvornoj Mahničevoj djelatnosti među Hrvatima, otvoreno izražavanim željama slovenskih kršćanskih socijala – Janeza Kreka, Ivana Šusterčića i dr., za državnopravnim povezivanjem dvaju naroda u okviru Monarhije, kao i u činjenici da »Slovenci u ono vrijeme nisu pravili saveza preko hrvatskih leđa s onima, koji im nisu bili susjedi«. (148.)

Analizirajući usmjeravanje HKP-a prema jugoslavenskoj nacionalno-političkoj ideologiji, Grgec je posebice upozorio na činjenicu da je najveći dio hrvatskog episkopata, s nadbiskupom Antunom Bauerom (1856.–1937.) na čelu, prihvatio ideju nacionalno-političkog jugoslavenstva i slavenske uzajamnosti, koja je bila osnova naprednjačke ideologije i politike Hrvatsko-srpske koalicije, unatoč tomu što je naprednjačka ideologija bila izrazito liberalna, a po zahtjevima za radikalnom sekularizacijom u suprotnosti s temeljnim interesima Katoličke crkve. U ocrtu života R. Eckerta i njegove aktivnosti u okviru HKP-a, P. Grgec je više puta upozorio na socijalnu komponentu njegova djelovanja, istaknuvši pritom svoje uvjerenje da je Eckert bio jedina osoba koja je mogla posredovati najviša postignuća kršćanskog socijalizma u Hrvatskoj i dati HKP-u praktičnu socijalnu dimenziju koja mu je uglavnom nedostajala. Osvrnuo se i na Eckertova stajališta o umjetnosti, koja su bila pod snažnim utjecajem antagonističkog raspoloženja prema svjetovnoj kulturi krčkog biskupa A. Mahnića. Ova su se, inače, očitovala u pripisivanju umjetničkom djelu isključivo čudoredne zadaće.

Eckertovo gotovo posvemašnje zanemarivanje estetske dimenzije umjetničkog djela Grgec posvjedočuje njegovom kritikom djela glasovitih europskih književnika H. Ibsena i L. N. Tolstoja i kritikom pisaca hrvatske moderne A. Ujevića, Lj. Wiesnera i dr. Nasuprot shvaćanju koje umjetničkom djelu namjenjuje isključivo pragmatičnu, praktično-poučnu zadaću, Grgec se, premda je i sam bio promicatelj književnosti katoličke orijentacije, zauzeo za autonomiju umjetničkog djela, koja ga čini podložnim i estetskoj kritici. Grgec u knjizi raspravlja s Eckertom i drugim istaknutim predstavnicima HKP-a ne samo o umjetnosti, nego i o brojnim drugim političkim, socijalnim i kulturnim problemima, dajući pri tom knjizi zanimljiv polemički ton, ujedno očitujući vlastita stajališta. Donosi i dragocjene podatke o nekim istaknutim, danas gotovo potpuno zaboravljenim predstavnicima HKP-a (Otonu Szlaviku i dr.), koji uvelike obogaćuju spoznaje o djelovanju katoličkih laika s početka stoljeća, posebice stoga što ih ne možemo naći nigdje drugdje.

Već na temelju kratkog ocrta dijela sadržaja životopisne studije Petra Grgeca o Rudolfu Eckertu možemo zaključiti da ona, osim što predstavlja dragocjen prilog o povijesti hrvatskog katoličkog laikata, na zanimljiv i znanstveno utemeljen način zahvaća u neka od najprijeponijih pitanja političkog, socijalnog i kulturnog razvoja hrvatskog naroda tijekom prvih dvaju desetljeća XX. stoljeća. Njezin nedostatak – nepotpunost znanstvenog aparata – uvelike je nadmašen odmjerenošću kojom autor ocjenjuje suvremene prilike i osobe. Posebna vrijednost ove studije sadržana je u donošenju vrijednih podataka i o drugim istaknutim hrvatskim katolicima laicima i događajima vezanima uz njihovo djelovanje, na temelju izvora koji su za hrvatsku historiografiju vjerojatno nepovratno izgubljeni. Zbog svega navedenog Grgecovu knjigu valja preporučiti kao vrijedan prinos istraživanju povijesti HKP-a.

Zoran Grijak

MACIEJ JANOWSKI, Inteligencja wobec wyzwań nowoczesności. Dylematy ideowe polskiej demokracji liberalnej w Galicji w latach 1889–1914. [Inteligencija prema izazovima suvremenosti. Idejne dileme poljske liberalne demokracije u Galiciji 1889.–1914.], Instytut Historii PAN, Warszawa 1996., str. 271

Maciej Janowski, mladi znanstvenik Povijesnog instituta Poljske akademije znanosti u Varšavi, objavio je svoju prvu knjigu u kojoj se bavi analizom položaja relativno nevelike političke grupacije liberalno-demokratske orijentacije u Galiciji na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Ta politička grupacija uživala je podršku uglavnom intelektualaca – i inteligencije u širem smislu te riječi – u Krakovu i nekim drugim gradovima Galicije, a tek je potkraj stoljeća stekla ponešto utjecaja na politički život pokrajine. Ipak, početkom 20. stoljeća taj je utjecaj bio znatno smanjen pod pritiskom modernih masovnih političkih stranaka. Autor smatra da predstavljanje političkih i idejnih dilema poljskih liberalnih demokrata u Galiciji može uveliko pomoći u razumijevanju sudbine liberalnih pokreta u cijeloj Srednjoistočnoj Europi. Svoju analizu Janowski stavlja u široki kontekst srednjoeuropske zbilje, a za komparaciju koristi ponajviše primjer Čeha, Mađara i austrijskih Nijemaca.